

Az alábbi közleménnyel egy olyan sorozatot indítunk, amelyben bemutatjuk a Kárpát-medence országaiban élő magyar református egyházakat. Az itt közölt cikk szerzője a felvidéki Csicsér egyházközség lelkipásztora. Tanulmánya megjelent a *Glaube in der zweiten Welt* folyóirat 2000/28. számában.

Pándy Bertalan

Tradíció és megújulás

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház

Féltörvényes állapot

A mai Szlovákiai Református Keresztyén Egyház gyülekezetei az első világháború végéig a Magyarországi Református Egyházhoz tartoztak. Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása és Csehszlovákia megalakulása után, 1918-ban, megkezdődött az egyház szerveződése. Mielőtt a győztes hatalmak feldarabolták Magyarországot, a református egyháznak 2086 gyülekezete volt. A trianoni békeszerződés nyomán Magyarország elveszítette területének kétharmad részét, s ezáltal 1078 református gyülekezet került a kis Magyarország területén kívülre. Magyarország északi részén, az egykori északnyugati és északkeleti Felvidéken, az új államként létrehozott Csehszlovákia keretében kapott helyet a szlovákiai rész; ehhez hozzátartozott a legkeletibb terület is, amely felvette a Kárpátalja (Podkarpatsky-Rus) nevet. Ebben az új Szlovákiában a leányegházakat és a missziói állomásokat is beleszámítva, 492 református gyülekezet volt: 449 magyar és 31 szlovák. Az utóbbiakban már 1918 előtt is szlovák volt az egyházi hivatalvezetés és az istentisztelet nyelve. 12 egyházközség volt kétnyelvű. 1918 végén a szlovákiai református gyülekezetek lélekszáma 223 168 volt.

Csehszlovákia megalakulása után, az első hónapokban, a gyülekezetek arra gondoltak, hogy a magyarországi egyházzal továbbra is megtarthatják a szervezeti egységet. Hamar megmutatkozott azonban, hogy az új államban egy új, önálló egyházzá kell szerveződni. A csehszlovák hatóságok egy ily módon újraszervezett egyháznak teljes szabadságot és függetlenséget ígértek abban az esetben, ha saját önálló egyházi vezetőket állít, és saját egyházalkotmányt készít. A kormány kifejezte azt az óhaját is, hogy az egyház Csehszlovákia területén képezze ki leendő lelkipásztorait. Ezen kívül utasítást adott, hogy a szlovákul beszélő egyházközségekből egy szlovák egyházmegyét kell szervezni.

Így alakult meg a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház, amely három egyházkerületre oszlott: a Dunamellékire, a Tiszáninnenire és a Kárpátaljaira. Az egyházkerületek püspökeiül Balog Elemér (Pozsony), Pálóczi Czinke István (Rimaszombat) és Bartók Béla (Munkács) lelkipásztorokat választották. Ezek utódai lettek dr. Magda Sándor (Csicsér), Péter Mihály (Gálszécs) és Idrányi Barnabás (Szalánc).

Hosszú előkészületi idő után, 1923-ban, Léván tartotta alakuló ülését a zsinat, amely elfogadta az előkészített egyházalkotmányt, és azt az illetékes állami hatóságoknak jóváhagyásra benyújtotta. A jóváhagyással kapcsolatos tárgyalások azonban egész az 1938-ban bekövetkezett változásig, Csehszlovákia feloszlásáig tartottak, anélkül, hogy valamilyen eredményt hoztak volna. Ez amiatt volt, mert az állam a lelkipásztoroktól hűségesküet követelt, a lelkipásztorok viszont azt akarták, hogy az állam előbb hagyja jóvá az egyházi törvényeket. Hasonló probléma merült fel a szlovák nyelvű egyházmegye szervezésével kapcsolatban is. Ezt ugyanis az állami hatóságok rendelték el, és az egyházi vezetés ebben az egyház függetlenségének a megsértését látta. Egyházi jogi és pénzügyi nehézségeknek a nyomása alatt, végül mégis teljesítette az állam kívánságát. A Református Keresztyén Egyház abban az igyekezetében, hogy az állam legalizálja az egyházi törvényeket, megértő segítőre talált Zoch Sámuel evangélikus püspökben, aki az egész országban elismert személyiség volt. Sajnos, az ő közbenjárása is eredménytelen bizonyult. Az állam és az egyház közötti ellentmondásos helyzet megoldatlan maradt, miközben 1938. október 6-án Szlovákia önálló állam lett.

Egyházi iskolák

Az egyház ebben a félig törvényesített helyzetében is erőfeszítéseket tett, hogy küldetését betölthesse, s hogy az egyházi élet folyamatosságát fenntarthassa, szüksége volt tanintézetekre. Külföldi református egyházak erkölcsi és pénzbeli segítségével sikerült Losoncon teológiai akadémiát alapítani. 1925. szeptember 15-én itt kezdte meg tanulmányait az első 22 teológus diák. Az akadémia dékánja Sörös Béla professzor lett.

Az egyház másik nagy gondja az egyházi iskoláztatás ügyének folytatása és a tanítók kiképzése volt. Az első világháború után a Szlovákiai Református Egyháznak 225 elemi iskolája volt. Az egykori tanítóképző intézetekben megszűnt a tanítás. A teológiai főiskola mellett szükség volt egy tanítóképző intézetre is, de az általános gazdasági válság a két háború közötti időszakban ennek létrehozását lehetetlenné tette. Csak 1935-ben tudott az egyház egy ilyen intézetet megnyitni Komáromban, addig a római katolikus egyház segítségével lehetett a nagy tanítóhiányt mérsékelni, ugyanis a katolikus tanítónőképző intézetben református leányok is tanulhattak.

Mivel az egyházi sajtótermékek beszerzése Magyarországról nem, vagy csak nagyon nehezen volt lehetséges, az egyháznak saját nyomdáról kellett gondoskodnia. Így tudott aztán gyülekezetei részére énekeskönyvet, imakönyveket, egyházi folyóiratokat és iskolai tankönyveket nyomtatni.

Az egyház igyekezett a diakóniai munkát is továbbvinni. Az evangélium szellemében akart gondoskodni az árvákról, ezért árvaházak létesítésére törekedett. Az egyház két olyan jótevőre talált, akik erre a célra két tágas házat ajándékoztak, az azokhoz tartozó kertekkel együtt. Két további házat az egyház a hívek adományából vásárolt.

Az egyház az Első Szlovák Köztársaságban

1938-ban Csehszlovákia felbomlott, Szlovákia önálló állammá lett és 1938. november 2-án az első bécsi döntés alapján új határvonalat húztak. Annak a területnek, amelyen a Református Keresztyén Egyház gyülekezetei éltek, nagy része visszacsatolódott Magyarországhoz. Ezzel megszűnt az az akadály, amely az egyháztagokat a szellemi élet központjaitól, az egyházi közép- és főiskoláktól elválasztotta. A losonci Teológiai Szeminárium és a komáromi Tanítóképző Intézet feleslegessé vált. A Szlovák Köztársaságban a református egyháznak csak 25 gyülekezete maradt, ezeknek fele magyar, fele szlovák anyanyelvű volt. Egy kis csoport ún. Szervező Bizottságot létesített, amely a Szlovákiai Református Egyház vezető szervének nyilvánította magát.

Az egyház a második világháború után

A második világháború után visszaállították Csehszlovákia határait, azzal a különbséggel, hogy Kárpátalját, egy 1945. június 29-én kelt szerződés alapján, Kárpát-Ukrajna néven a Szovjetunióhoz csatolták. Ez az új helyzet a gyülekezeti tagokat teljes bizonytalanságba sodorta. A szovjet hadsereg bevonulása után a férfiak tízezreit ragadták ki családjukból, és a Szovjetunióba hurcolták. Ma majdnem minden szlovákiai magyar faluban van emlékmű az ott elpusztultak névsorával. A Kassai Kormányprogram lehetetlenné tette a normális egyházi életet, a magyar lakosság, tehát a Református Keresztyén Egyház nagy többsége, elvesztette állampolgárságát és hontalanná vált saját szülőföldjén. Családok százait messze Csehszlovákiába deportálták. Lakosságcseré keretében, amelyet a kormány rendelt el, sok ezren arra kényszerültek, hogy elhagyják otthonukat, és Magyarországon telepedjenek le. Az egyházi szolgálat nyelvi okok miatt is szűk keretek közé szorult, mert az Első Szlovák Köztársaságban létrejött szervezőbizottság jogot formált ahhoz, hogy kezébe vegye az egyház vezetését. Ez, a Kassai Kormányprogramra hivatkozva, elrendelte, hogy a gyülekezetekben az igehirdetés szolgálatát szlovákul kell végezni. Ezt a rendelkezést azonban a szlovák nyelv ismerete hiányában nem lehetett végrehajtani. 1948. február 27-én Csehszlovákiában a politikai hatalmat átvette a kommunista párt, Klement Gottwald vezetésével. Ez a változás a későbbiekben az egyház számára később több nehézséget is okozott. Nagy előnyt jelentett azonban a magyar lakosság részére az a tény, hogy az új kormányzat a magyaroknak visszaadta az állampolgárságot. Mivel a már említett szervezőbizottság nem rendelkezett semmilyen jogi alappal ahhoz, hogy az egyház vezetését kézbe vegye, választásokat kellett tartani. Az állam szigorú felügyelet alá helyezte az egyházat, és elrendelte, hogy új egyházalkotmányt készítsen. 1951-től a református egyházat egy elnökség vezette, amelynek tagjai voltak: a püspök és két helyettese, valamint egy világi elnök és annak két helyettese. Püspökké dr. Varga Imre rimaszombati lelkipásztort választották (meghalt 1980-ban). Az új egyházalkotmány leszögezi, hogy az egyház vezetésében mindkét nemzetiség, tehát a szlovák és a

magyar vezetők, egyenlő jogokkal rendelkezzenek. Ez a paragrafus az esetleges nacionalista túlkapásokat akarta megakadályozni.

Az egyház a háború után számbelileg is, területileg is, kisebb lett. Az egykori harmadik egyházkerület, a kárpátaljai, a Szovjetunióhoz került. A háború és a háború utáni idők borzalmi, valamint az uralkodó ateista ideológia, további létszámcsökkenést hozott. Az egyházi iskolákat az állam minden kárpótlás nélkül elvette, és így az ifjúság vallásos nevelése az egyházban még nehezebbé vált. Saját teológiai akadémiát lehetetlen volt létrehozni. Később a református diákok lehetőséget kaptak arra, hogy Prágában a Comenius Teológiai Fakultáson tanuljanak, majd a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház ezen az ökumenikus–protestáns fakultáson két tanszéket kapott, így diákjaink magyar nyelvű előadásokat is hallgathattak. A cseh és a magyar református egyházak közötti jó testvéri kapcsolatnak akkor már szép hagyománya volt. A Cseh-testvér Evangélikus Egyház (Cesko Bratrská Cirkév Evangelická) viszonzni akarta azt a testvéri segítséget, amelyet II. József császár 1781-ben kiadott türelmi rendelete után a magyarországi református egyháztól és teológiától kapott. Egy néhány református teológus a Pozsonyi Evangélikus Teológiai Akadémián tanulhatott.

Ezekben az években a református egyháznak 307 gyülekezete volt. Mivel a teológiai stúdiumot az állam numerus clausus-szal korlátozta, egyre kevesebb lett a lelkipásztor, ami aztán azt hozta magával, hogy sok lelkész két, vagy akár három, négy gyülekezetben végezte a lelkipásztori szolgálatot. A templomokat és az iskolákat, amelyek a háború alatt megrongálódtak, a gyülekezetek sok szeretettel és áldozathozattal javították meg.

Saját teológiai irodalom kiadása csak nagyon szűk keretek között volt lehetséges. A Magyarországon megjelent gyülekezeti énekeskönyvet és egy imakönyvet sikerült szlovákiai utánnyomásban kiadni. Kiadásra került a konfirmációi káté és a szlovák nyelvű gyülekezeti énekeskönyv is új énekekkel gyarapodott, valamint kiadtak egy szlovák nyelvű imakönyvet is. A szlovák reformátusok a szlovák nyelvű evangélikus egyház által kiadott Bibliát használják. A magyar gyülekezetek időnként Magyarországról tudtak Bibliához jutni, de ez nehézkesen ment. Nagyon jó segítséget nyújtottak a hollandiai testvérek. Szlovákiai látogatásaik során, nem kis kockázattal, magyar és szlovák Bibliákat és egyházi irodalmat hoztak magukkal.

Fordulat 1989-ben

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház történetében 1989 őszén új fejezet kezdődött. Ekkor váltak valóra életében a zsoltáros szavai: „Mikor visszahozta az Úr Sionnak foglyait, olyanok voltunk, mint az álmodók. Akkor megtelt a szánk nevetéssel, nyelvünk pedig vigadozással. Akkor így szóltak a pogányok: hatalmasan cselekedett ezekkel az Úr! Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, azért örvendezünk.” (Zsolt 126,1–3) Hamarosan megmutatkoztak azonban az új szabadság új nyomorúságai. Az egyház életében megisméltódott

az, ami az Ószövetségben történt, hogy miután Isten kiszabadította népét az egyiptomi fogságból, a nép elkezdett zúgolódni (lásd pl. 2Móz 16,2).

Igen nagy esemény volt, hogy egyházi életünkről lehulltak a politikai bilincsek, és lehetőség nyílt olyan tervek megvalósítására, amelyekről addig csak álmodtunk: az egyház Szlovákiában is betöltheti küldetését. Nincsenek többé akadályok, a gyermekeket lehet keresztyén módon nevelni, az addig ateista szellemű ifjúságot megszólíthatjuk, hitmélyítő konferenciákat rendezhetünk. Szabad az egyháznak teológiai, egyházi sajtótermékeket kiadni és terjeszteni, a továbbképzéshez és a szociális munka végzéséhez szabad saját intézményeket létesíteni. Ezek egészen új távlatokat jelentettek az egyház életében. Sajnos, az egyház igen sok esetben mégsem tud élni a lehetőségekkel, mert számára ezek csak elméletben vannak meg. A politikai bilincsek ugyan lehulltak, de a szűkös gazdasági helyzet sok építési feladat és egyházi szolgálat gyakorlati megvalósítását lehetetlenné teszi. Hála Istennek, egyházunk nincs ezekkel a gondokkal egészen magára hagyva, mivel hozzátartozik a keresztyén egyházak nagy családjához.

Az egyház életét más politikai események is befolyásolták. Csehszlovákia 1993. január 1-i kettészakadása nyomán újra feléledt a szlovák református gyülekezetekben a külön szlovák egyházmegye létrehozásának a gondolata, mégpedig az egyetemes Szlovákiai Református Egyház keretein belül. Szavazás történt, és kitűnt, hogy ezt nem minden gyülekezet fogadja el. Voltak gyülekezetek, amelyek semleges álláspontra helyezkedtek, és voltak olyanok, amelyek továbbra is közös egyházmegyében akartak maradni a magyar gyülekezetekkel. A nagy többség azonban a különválásra szavazott, s ez meg is valósult. Dr. Mikó Jenő püspök (1988–1996) felajánlotta a szlovák gyülekezeteknek, hogy két szlovák egyházmegyét szervezzenek, amit azok el is fogadtak. 1918 óta a szlovák gyülekezetek aránya 4%-ról 12-re emelkedett. Az újjászervezés végül is teljes csendben és békességben valósult meg. A gyülekezetek képviselői a Csicszerben tartott utolsó közös Egyházmegyei Közgyűlésen hangsúlyozták, hogy ők nem nacionalista indíttatásból, hanem gyakorlati okokból szavaztak a kettéválásra. A közös gyűléseknek ugyanis mindig két nyelven kellett végbemenniük, és ez sok időt vett el. Amióta ez az újjászervezés lezajlott, a két etnikai csoport jó testvéri kapcsolatot tart egymással. Olyan hangok, hogy az egyházban a magyarok akarnak uralkodni és ezzel a szlovákok szuverenitását fenyegetik, már ritkán hangzanak el.

Az egyház szervezete

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház alkotmányának az alapja a Szentírás, ezután következik a Heidelbergi Káté és a Második Helvét Hitvallás. Egyedüli fejének Jézus Krisztust vallja, és magát zsinat-presbiteri elvek alapján kormányozza. Tagja a Református Világszövetségnek és ápolja a testvéri közösséget a világ különböző részein élő református egyházakkal. Az 1995-ben megújított egyházalkotmányban ez olvasható: „Az egyházban magyarok, szlovákok és más nemzetiségiek élnek együtt, és mint ilyenek akarnak a Jézus

Krisztus evangéliumának a szellemében élni és szolgálni. Így akarják elérni Isten népének igazi egységét, és ezzel jó példát adni a környező világnak. Mint élő kövek akarnak lelki házzá épülni, amit Isten Lelke épít (1Pt 2,5).” Az egyházalkotmányban hangsúlyosan jut kifejezésre, hogy a presbiterek minden gyülekezetben felelősek azért, hogy a Jézus Krisztus evangéliumát mindenütt az ott élő hívők anyanyelvén hirdessék.

Az egyház gyülekezeteinek összessége alkotja az Egyetemes Egyházat, amelynek vezető testülete a Zsinat, élén a Zsinati Elnökséggel. Az elnökségnek hat tagja van, ebből három lelkipásztor, három világi tag. Lelkeszi tagok: a püspök (1996 óta dr. Erdélyi Géza, Rimaszombat), valamint két helyettese (Csoma László, Deregnő és Janovcik János, Pályin). Világi tagok: az egyetemes gondnok (Asszonyi Árpád, Nagykapos) és két helyettese.

Az Egyetemes Egyház kilenc egyházmegyére tagolódik, ebből két egyházmegye, a szlovák egyházmegyék létrejötte óta egészen kicsi. Az egyházmegyék élén az egyházmegyei elnökség van, amely ezen a szinten is lelkészi és világi tagokból áll. Az egyházmegye lelkészi vezetője az esperes, világi vezetője az egyházmegyei gondnok.

Istentiszteleti élet

Az istentisztelet lényegében ugyanúgy történik, mint más magyar református egyházban, központjában az igehirdetés és a sákramentumok állnak. A gyülekezetek szeretnek énekelni, különösen a Szenczi Molnár Albert által lefordított zsoltárokat. Szegényebb gyülekezeteinkben nincs orgona. A zsoltárokat később szlovák nyelvre is lefordították. A zsoltárokon kívül a magyar nyelvű énekeskönyvben még 360 lelki ének, dicséret található, a szlovák énekeskönyvben egypárral több.

A gyülekezet tagjainak a részvétele az istentiszteleten nem egyforma, 20 és 80% között van. A legtöbb egyházközség kicsi, tagjainak létszáma 20 és 2000 között ingadozik, csupán két városi gyülekezetben, Komáromban és Kassán haladja meg a 3000-et.

Egyházközségek és gyülekezeti tagok

340 gyülekezetünk van, ezek anyaegyházközségek, leányegyházközségek és szórványok. A háborús, és az utána következő évek szenvedéseket hozó eseményei, az ifjúság ateista szellemben való nevelése, a falusi lakosság városokba költözése nagyon megapasztották a gyülekezetek lélekszámát. Nagy gond, hogy az egyháztól elidegenedett városba költöztek új helyükön nem jelentkeznek az egyháznál. A sokféle ok miatt megszakadt egyházi kapcsolat újrafelvétele lelkigondozói feladat. Reméljük, hogy a gyülekezetek összlélekszáma ilyen szolgálat nyomán eléri a 100 000 főt.

Teológiai és kateketikai munka

A Református Keresztyén Egyház 1994-ben jutott el addig, hogy ismét saját Teológiai Akadémiát nyisson. E tanintézet létrehozásának kezdeményezője dr.

Mikó Jenő akkori püspök és Takács Zoltán akkori egyetemes gondnok volt. A főiskola első abszolvensei 1999 őszén kezdték meg egyházi szolgálatukat. A Teológiai Akadémia jelenlegi dékánja Molnár János. Azok a teológusok, akik a Zsinati Elnökségtől engedélyt kapnak, egy külföldi egyetemen, vagy pedig a pozsonyi Lutheránus Evangélikus Fakultáson is folytathatják tanulmányaikat. A külföldi stúdium színhelye mindenekelőtt Magyarország, Csehország és Románia. Tekintettel a földrajzi közelségre, a Kelet-Szlovákiában élő diákok közül többen tanulnak Sárospatakon és Debrecenben. A szlovák állam a komáromi Teológia alapítása és fenntartása költségeihez eddig még nem nyújtott semmiféle támogatást. Érkezett azonban a nyugat-európai segélyszervezetektől. Az 1989. évi fordulat óta sok fiatal jelentkezik teológiai stúdiumra. Felvételt azonban csak azok nyernek, akik helytállnak a felvételi vizsgán. Jelenleg mintegy 100 teológusunk van.

Komáromban és Kassán kateketikai szeminárium létesült. A katekéták képzése három évig tart. Az abszolvensek értékes szolgálatot végeznek a gyermekek és fiatalok nevelésében. Az iskolai vallásitanításon kívül, építően vesznek részt a különböző ifjúsági rendezvényeken, konferenciákon és nyári táborozásokon. Ezeknek szervezője a FIRESZ.

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház idejében tudatára ébredt annak, hogy a világban reá váró szolgálatokat csak az egyházak ökumenikus közösségében tudja betölteni. Ezért lett tagja a Református Világszövetségnek, és ennek tudatában vesz részt annak konferenciáin. Csatlakozott a Leuenbergi Konkordiához is, lehetővé téve az igehirdetési és úrvacsorai közösséget az evangélikus egyházzal (Kassai Zsinat, 1972). Részt vesz a református–ortodox párbeszédben is.

A református egyház további fontos feladatának tartja az egyházi iskolák létesítését. Szeretné az ifjúságot a keresztyén hit és szeretet lelkiségében nevelni. A mai szülőknek mintegy két nemzedéke és a mai ifjúságnak egy része hitetlenül nevelkedett fel és élt. A múlt évtizedekben sok iskolának a homlokzatára írták nagy betűkkel: ateista ifjúságot nevelünk. Sok idő kell, amíg ezt az egyház semlegesíteni tudja; ezért szeretnénk minél több egyházi iskolát alapítani, ifjúsági központot létesíteni, szabadidő-tábort szervezni. Eddig még csak négy alapiskolát sikerült létesíteni, Alistálón, Martoson, Kétyen és Rozsnyón, valamint egy gimnáziumi osztályt Rimaszombaton. Deregyőn tanulmányi, Jókán missziói, Alistálón ifjúsági központ létesült. A nagykaposi egyházközség erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy Kelet-Szlovákiában ifjúsági központot építsen ki. Ennek érdekében egy belterületet vásárolt és elkészítette a tervrajzot.

Az egyház sajtószolgálat is nagyon szerény, havonta egy összegyeházi lap kerül kiadásra, a Kálvinista Szemle, illetve a szlovák nyelvű Kálvinské Hlasy. Szlovákul megjelenik még egy másik kis folyóirat is, Duchovná Obnova címmel. Területi lapként lát napvilágot a Református Újság. Még néhány könyvet tudunk kiadni. Megjelent külföldi támogatással Bogoly János: *Templomaink* (1996), művészettörténeti fényképes könyv, valamint Pándy

Bertalannak két könyve: *Testvéri szó mindenkihez Jehova tanúiról* (1996, szlovák fordítás 1999) és *Lélekvándorlás* (2000).

Szociális munka

A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház diakóniai központot épít Hanván, de ennek a munkának a befejezését is nehezíti a gazdasági helyzet. A Nőszövetség tagjai segítséget nyújtanak az állami szociális intézmények lakóinak is, úgy, hogy árvaházakba, öregek otthonába ruhaféléket, élelmiszert visznek. Ezeknek az adományoknak az átadását rendszerint istentisztelet előzi meg, amelyet az ajándékot vivő gyülekezetnek a lelkipásztora tart. Az ilyen alkalmak során mutatkozik meg, hogy a nagyon szerény anyagi lehetőségű emberek is, ha szívükben szeretet és hit van, tudnak szenvedő embertársaiknak örömet szerezni.

„Az a felekezet, amelyet az államhatalom nem támogat, sőt meg sem védelmez, mérhetetlenül több energiát, életképességet tud kifejteni a hatalommal protezsált felekezeteknél.”

(Tabéry Géza)